

Kirish. XXI asrda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi jamiyatning ijtimoiy tuzilmasiga tub o'zgarishlar kiritdi. Ayniqsa, ijtimoiy tarmoqlarning keng ommalashuvi insonlar o'rtasidagi muloqot shakllari, qadriyatlar tizimi va kundalik xulq-atvor me'yorlariga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Bugungi kunda ijtimoiy tarmoqlar nafaqat axborot almashinuvi vositasi, balki ijtimoiylashuvning muhim omiliga aylangan.

Mazkur jarayon ayniqsa oilaviy munosabatlar tizimida sezilarli aks etmoqda. An'anaviy jamiyatda ota-ona va farzand o'rtasidagi muloqot bevosita, emotsional jihatdan boy va uzluksiz bo'lgan bo'lsa, hozirgi raqamli davrda bu aloqalar ko'pincha vositali va fragmentar xarakter kasb etmoqda. Tadqiqotchilar [5] ijtimoiy tarmoqlarning haddan tashqari qo'llanilishi oiladagi emotsional yaqinlikning pasayishiga, shaxslararo munosabatlarning yuzaki tus olishiga olib kelishini ta'kidlaydilar.

Shuningdek, zamonaviy psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki [6], raqamli muhitda o'sayotgan bolalar “raqamli avlod” sifatida yangi ijtimoiy tajriba shakllarini egallamoqda. Bu esa ularning ota-onalar bilan o'zaro munosabatlarida qadriyatlar tafovuti, kommunikativ uslublar farqi va emotsional tushunmovchiliklarning yuzaga kelishiga sabab bo'lmoqda. Rivojlanish psixologiyasi doirasidagi tadqiqotlar bolalik davrida yuzaga keladigan kommunikativ muhit shaxsning keyingi ijtimoiy moslashuviga bevosita ta'sir qilishini isbotlaydi.

Bundan tashqari, ijtimoiy tarmoqlar orqali shakllanayotgan virtual identifikatsiya va ijtimoiy taqqoslash mexanizmlari o'smirlarning psixologik holatiga, xususan, o'z-o'zini baholash darajasiga ta'sir ko'rsatadi. Bu holat ota-ona va farzand o'rtasida tushunmovchiliklar, ishonchning pasayishi hamda muloqot uzilishlariga olib kelishi mumkin. Ayniqsa, ota-onalarning raqamli savodxonlik darajasi past bo'lgan sharoitlarda ushbu muammolar yanada keskinlashadi.

Shu nuqtai nazardan, ijtimoiy tarmoqlar davrida ota-ona va farzand o'rtasidagi munosabatlarning o'zgarishini ilmiy jihatdan o'rganish, mavjud muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etish mexanizmlarini ishlab chiqish zamonaviy pedagogika va psixologiya fanlarining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Mazkur maqolaning asosiy maqsadi — ijtimoiy tarmoqlarning oilaviy munosabatlarga ta'sirini tahlil qilish hamda ushbu jarayonda yuzaga kelayotgan psixologik muammolarni ilmiy asosda yoritishdan iborat.

Asosiy qism. Raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi natijasida ijtimoiy tarmoqlar zamonaviy inson hayotining ajralmas qismiga aylandi. Ayniqsa, ijtimoiy tarmoqlar kundalik muloqot, axborot almashinuvi va ijtimoiy o'zaro ta'sirning asosiy vositasiga aylangan. Ushbu jarayon oilaviy munosabatlar tizimiga ham bevosita ta'sir ko'rsatib, an'anaviy muloqot shakllarining o'zgarishiga olib kelmoqda.

An'anaviy oilaviy muhitda ota-ona va farzand o'rtasidagi munosabatlar bevosita muloqot, hissiy yaqinlik va doimiy ijtimoiy nazorat asosida shakllangan bo'lsa, raqamli davrda bu aloqalar tobora vositali xarakter kasb etmoqda. Bu esa oilaviy tizimda kommunikativ uzilishlar va emotsional masofaning ortishiga olib kelishi mumkin. Sotsiologik va psixologik tadqiqotlar [4] ijtimoiy tarmoqlarning haddan

tashqari qo'llanilishi oilaviy muloqot vaqtining qisqarishiga hamda “sifatli muloqot” ning kamayishiga sabab bo'lishini ko'rsatadi.

Shuningdek, ijtimoiy tarmoqlar orqali shakllanayotgan “virtual ijtimoiy muhit” real oilaviy muhit bilan raqobatlashuvchi tizimga aylanmoqda. Natijada bola o'z ehtiyojlarini ko'proq virtual makonda qondirishga intiladi, bu esa ota-ona bilan emotsional bog'lanishning sustlashuviga olib keladi.

Ijtimoiy tarmoqlar davrida kommunikatsiya shakllari sezilarli transformatsiyaga uchramoqda. Raqamli kommunikatsiya tezkor, qisqa va ko'pincha yuzaki xarakterga ega bo'lib, chuqur emotsional almashinuv imkoniyatlarini cheklaydi. Ayniqsa, yozma va vizual belgilar (emoji, gif va boshqalar) orqali ifodalanadigan muloqot real emotsional signallarni to'liq aks ettira olmaydi.

Psixologik nuqtai nazardan, bu jarayon nonverbal kommunikatsiyaning (mimika, ovoz ohangi, tana tili) kamayishiga olib keladi [5]. Holbuki, aynan ushbu komponentlar emotsional tushunish va empatiya rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Shu sababli, ijtimoiy tarmoqlar orqali muloqotning ustunligi ota-ona va farzand o'rtasida noto'g'ri tushunishlar, hissiy uzilishlar va konfliktlarning ko'payishiga olib kelishi mumkin.

Bundan tashqari, “raqamli tafovut” muammosi ham mavjud. Ko'plab ota-onalar va farzandlar o'rtasida raqamli savodxonlik darajasi turlicha bo'lgani sababli, ular bir xil kommunikativ makonda samarali muloqot qila olmaydi. Bu esa o'zaro ishonchning pasayishiga va avlodlararo tafovutning kuchayishiga olib keladi.

Ijtimoiy tarmoqlar o'smirlar psixikasiga murakkab va ko'p qirrali ta'sir ko'rsatadi. Bir tomondan, ular o'zini ifoda etish, ijtimoiy aloqalarni kengaytirish va axborot olish imkonini beradi. Boshqa tomondan esa, ular psixologik bosim va emotsional beqarorlik manbaiga aylanishi mumkin.

Xususan, ijtimoiy taqqoslash fenomeni o'smirlarning o'z-o'zini baholashiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Ijtimoiy tarmoqlarda ko'rsatiladigan “ideal hayot” obrazlari real hayot bilan solishtirilganda, shaxsda norozilik, past o'zini baholash va hatto depressiv holatlarni keltirib chiqarishi mumkin. Bu esa ota-ona va farzand o'rtasidagi emotsional muvozanatga ham salbiy ta'sir qiladi.

Zamonaviy sharoitda ijtimoiy tarmoqlardan to'liq voz kechish imkonsiz bo'lgani sababli, asosiy e'tibor ularni to'g'ri boshqarishga qaratilishi lozim. Shu nuqtai nazardan, oilaviy tarbiya jarayonida quyidagi strategiyalar muhim ahamiyat kasb etadi:

Birinchidan, ota-onalar tomonidan raqamli faoliyatni nazorat qilish va tartibga solish zarur. Bu yerda qat'iy taqiqlar emas, balki ongli yondashuv va tushuntirish muhimdir.

Ikkinchidan, oilada “raqamli gigiyena”ni shakllantirish talab etiladi. Masalan, ovqatlanish vaqtida telefonlardan foydalanmaslik, kunning ma'lum vaqtini “offlayn muloqot”ga bag'ishlash kabi odatlar oilaviy yaqinlikni mustahkamlaydi.

Uchinchidan, ota-onalarning o'zlari ham raqamli xulq-atvor bo'yicha ijobiy namuna ko'rsatishi lozim. Chunki bola ko'proq kuzatish orqali o'rganadi.

To'rtinchidan, oilada ochiq va ishonchli muloqot muhitini yaratish muhimdir. Farzand o'z fikrlarini erkin bildira oladigan muhitda ijtimoiy tarmoqlarning salbiy ta'siri sezilarli darajada kamayadi.

Yuqoridagi tahlillar shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy tarmoqlar oilaviy munosabatlarga ikki tomonlama ta'sir ko'rsatadi. Ular bir tomondan yangi kommunikatsiya imkoniyatlarini yaratadi, ikkinchi tomondan esa emotsional yaqinlikni kamaytirishi mumkin. Shu sababli, asosiy muammo texnologiyalarning mavjudligida emas, balki ularning qanday qo'llanilishidadir.

Zamonaviy oilalarda raqamli muhit bilan muvozanatli yashash, ongli texnologik foydalanish va emotsional muloqotni saqlab qolish asosiy pedagogik-psixologik vazifa sifatida qaralishi lozim.

Xulosa. Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, ijtimoiy tarmoqlar davrida ota-ona va farzand o'rtasidagi munosabatlar tizimi sezilarli transformatsiyaga uchrayotganini ko'rsatdi. Raqamli muhit oilaviy kommunikatsiya shakllarini o'zgartirib, an'anaviy emotsional aloqalarning mazmuni va sifatiga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Xususan, ijtimoiy tarmoqlardan haddan tashqari va nazoratsiz foydalanish oiladagi bevosita muloqotning qisqarishiga, emotsional yaqinlikning susayishiga hamda o'zaro tushunish darajasining pasayishiga olib kelishi aniqlangan.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki [6], raqamli kommunikatsiyaning ustunligi nonverbal muloqot elementlarining kamayishiga sabab bo'lib, bu esa empatiya, emotsional sezgirlik va ijtimoiy moslashuv kabi muhim psixologik kompetensiyalarning rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, o'smirlar orasida ijtimoiy taqqoslash, virtual identifikatsiya va raqamli qaramlik kabi omillar psixologik beqarorlikni kuchaytirib, oilaviy munosabatlarda konfliktlarning ortishiga zamin yaratadi.

Shu bilan birga, tadqiqot natijalari muammoning asosiy manbai sifatida texnologiyalarning o'zi emas, balki ularning noto'g'ri va me'yorsiz qo'llanilishini ko'rsatadi. Raqamli muhit imkoniyatlaridan oqilona foydalanish oilaviy muloqotni qo'llab-quvvatlash, farzandlarning ijtimoiy va emotsional rivojlanishini rag'batlantirish uchun muhim resurs bo'lishi mumkin.

Ilmiy asoslangan xulosaga ko'ra, zamonaviy oilalarda samarali tarbiya jarayonini ta'minlash uchun quyidagi yo'nalishlar ustuvor ahamiyat kasb etadi: raqamli muhitdan foydalanishda muvozanatni saqlash, ota-onalarning raqamli va psixologik savodxonligini oshirish, oilaviy muloqotning sifatini kuchaytirish hamda farzandlarda emotsional intellektni ongli ravishda rivojlantirish. Ushbu omillar uyg'unligi shaxsning psixologik barqarorligi, ijtimoiy moslashuvi va sog'lom oilaviy munosabatlarning shakllanishida hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Bandura, A. (1977). Social learning theory. Prentice Hall.
2. Bowlby, J. (1969). Attachment and loss: Vol. 1. Attachment. Basic Books.
3. Goleman, D. (1995). Emotional intelligence: Why it can matter more than IQ. Bantam Books.

4. Mayer, J. D., & Salovey, P. (1997). What is emotional intelligence? In P. Salovey & D. Sluyter (Eds.), *Emotional development and emotional intelligence: Educational implications* (pp. 3–31). Basic Books.

5. Turkle, S. (2015). *Reclaiming conversation: The power of talk in a digital age*. Penguin Press.

6. Twenge, J. M. (2017). *iGen: Why today's super-connected kids are growing up less rebellious, more tolerant, less happy*. Atria Books.

